

Любавський Роман Геннадійович

кандидат історичних наук, доцент

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Майдан Свободи, 4, 61022, Харків, Україна

Email: lubavsky@karazin.ua

ORCID: 0000-0003-3496-9699

ТРУДОВА ДИНАСТІЯ ЯК МЕТАФОРА

У статті проаналізовано процес виникнення і становлення метафори трудової династії в радянському дискурсі. У роки перших п'ятирічок радянська влада найбільш рішуче намагалася підкреслити елітарний статус робітників. У цей час партійні чиновники використовували генеалогічний підхід для маркування «своїх» та «іниших». Людина, що мала статус «спадкового пролетаря», вважалася більш політично благонадійною. На межі 1920–1930-х рр. у публічній риторичі «спадкові пролетарі» протиставлялись «робітничій аристократії» – кваліфікованим робітникам, що опирались владі, та негативно впливали на «маси» новоприбулих робітників. Окрім профспілкових переписів та спеціальних робіт з історії структури робітничого класу СРСР цей термін не вживався. Тому можемо вважати цю метафору «мертвою» (П. Рікер). У 1930-ті рр. та протягом наступних десятиліть сформувався секуляризований культ праці робітника. Він мав свій пантеон та меморіали. Складовою цього процесу було створення практик репрезентації фізичної праці як почесної. Для опису нового статусу трударів з'явилися відповідні мовлені засоби, метафори, що відображали сенс соціальних перетворень. Їх фіксують тлумачні словники. Так, наприкінці 1940-х рр. слово «династія» у словнику С. Ожегова має два значення. Одне з яких означає «робітників, які послідовно передають від покоління до покоління майстерність та трудові традиції». У такий спосіб відбувалася семантична інновація. Метафора трудової династії утвердилася протягом 1950-1980-х рр. Вона активно функціонувала в публіцистичному дискурсі. З цієї теми публікували статті та нариси, знімали документальні фільми, відкривали спеціальні музеї, проводили всесоюзні з'їзди представників трудових династій тощо. Формування та наслідування моделі

трудових відносин на підприємстві за зразками родинних мало сприяти дисципліні та запобігати виробничим конфліктам.

Ключові слова: *робітники, трудова династія, метафора.*

Студії з радянської історії сьогодні є надзвичайно популярними та затребуваними в Україні. Дослідники вивчають важливі проблеми функціонування радянської політичної системи, зокрема, діяльності її репресивного апарату, політики пам'яті тощо. Тематика робочої історії перебуває дещо на маргінесі вітчизняної історіографії. Таку ситуацію легко пояснити. У радянські часи ця тема була провідною, тому вважається, що в ній немає «білих плям», історіографічних чи джерелознавчих лакун, які були б варті уваги наукової спільноти. Проте дослідження проблем робочої історії в річці сучасних методологічних підходів дозволить сформувати більш повне знання про сутність радянського режиму, звільнити історіографію від ідеологічних штампів та оцінок, сформувати нове бачення старих проблем.

У межах лінгвістичного повороту, що відбувся в гуманітарних науках у другій половині ХХ ст., були сформовані нові методологічні підходи до вивчення культури. Вони актуалізували проблему співвідношення тексту та його інтерпретації. Ф. Анкерсміт писав, що в умовах стрімкого накопичення текстів про минуле перспектива його розуміння та інтерпретації матиме скоріше метафоричний ніж буквальный характер (Ankersmit 2003, 341). На думку В. Вжосека, ставлення сучасної історичної науки до минулого є співвідношенням однієї культури до іншої, адже історія є частиною культури. Будь-яка культура пропонує власний метафоричний опис світу. Вона формує його за допомогою метафор, які народжуються в текстах і промовах людей на різних соціальних рівнях (Vzhosek 1991, 61). Тому завдання історика може бути сформульовано як аналіз процесу зміни чи стійкості метафор. Такі підходи до вивчення історії можуть бути релевантними до дослідження радянського минулого. Адже інверсія сенсів, зміна сталої картини світу була складовою частиною політики більшовиків як у перші пореволюційні роки, так і в наступні десятиліття.

Вагомою, ледь не визначальною, рисою радянського дискурсу було звеличення суспільно корисної праці. Лідери партії вважали, що передусім робітники мали бути носіями та провідниками нових радянських цінностей. Протягом 1920–1930-х рр. публікувалися зразкові біографії нових людей – ударників, стахановців тощо. Ці тексти були насичені описами виробничих процесів та обставин здійснення

трудових рекордів. За висновками Д. Хоффманна, радянський ідеал праці не був повністю утилітарним. Держава стимулювала підвищення продуктивності виробництва не лише задля збільшення об'ємів продукції. Реалізація творчого потенціалу трудівників як людей і громадян завдяки праці було окремим, самостійним проектом радянської влади (Khoffmann 2018, 151). Сумлінна праця на підприємстві маркувалася як зразкова життєва стратегія. Вибір цієї стратегії в радянському дискурсі описано в тому числі і за допомогою метафори робітничої династії. Проаналізуємо, як відбувалося становлення та функціонування цієї метафори.

За визначенням В. Вжосека, метафора – це певною мірою інтерпретація, мовна форма, яка містить у собі гіпотезу чи пізнавальну модель, яка локалізується одночасно в галузі мови та науки (Vzhosek 2005, 23, 25). Метафори є глибоко вкоріненими в культуру. Вони «нейтралізуються» і врешті-решт об'єктивізуються у свідомості інтепритатора. Це значить, що вони неконтрольовано керують процесами інтеракції явищ. Отже, метафоричні твердження нав'язують певний визначений спосіб розпізнавання світу, стають такими собі евристичними моделями (Vzhosek 2012, 72). На думку П. Рікера, метафори по своїй суті є семантичною інновацією (Rikér 2015, 189–190).

Тлумачний словник В. Даля (1863 р.) фіксує значення слова «династія» як покоління, з якого вийшло декілька послідовно правлячих осіб (Dal' 1863). Очевидно, що це слово вживалося передусім в контексті опису життя представників царської родини. Після Жовтневої революції провідна роль у суспільстві формально належала пролетаріату, як класу відімені якого було здійснено революцію. Його було проголошено класом-гегемоном. За висновками мовознавця В. Селіщева, який протягом 1920-х рр. вивчав проблему нової мови, люди активно засвоювали цей вираз, як й інші жаргонізми партійної еліти (Selishchev 1928, 31). Проте більшовики зіштовхнулись із проблемою розмивання робочого класу, адже чимало людей в роки громадянської війни переїхали до села. Під час партійних з'їздів на початку 1920-х рр. доповідачі відзначали, що більшовики є авангардом неіснуючого класу (Fitspatrik 2011, 91).

За висновками Ш. Фіцпатрік, протягом 1920–1930-х рр. більшовики проводили політику, спрямовану на винайдення класів. Складовою цього процесу було «приписування» людей до певних соціальних категорій, відповідно до марксистської ідеології. Критерієм «приписування» було соціальне походження. Відповідно до владного дискурсу, представники того чи іншого класу (буржуазія, робітники) мали певний набір моральних оцінок і суспільних очікувань. Така стратегія соціальної стратифікації суспільства призвела до

формування «системи радянських станів», які мали різний рівень владного захоплення та соціального дисциплінування. Ідеологічна номінація робітників давала їм суспільну перевагу. Робітники розуміли це, тому під час вирішення побутових проблем намагалися підкреслити свій статус, конвертувати свій соціальний капітал в економічний. Відзначимо, що дослідження з історії повсякденності робітників демонструють, що між ідеологічними закликами влади та життєвим світом людини утворюються лакуни соціальної реальності, у яких панує виключно раціональність. Люди часто були незгодні із оцінками влади. У джерелах міститься чимало прикладів того, як громадяни і чиновники по різному оцінювали статус однієї людини. Перші стверджували, що вона є чесним трудівником, другі вважали її непманом. Робітники і непмани успішно взаємодіяли один з одним на рівні побутової раціональності та задоволення матеріальних потреб. Наприклад, під час пошуку житла, що було однією з найбільш гострих соціальних проблем того часу (Liubavskiy 2020, 27–28).

Протягом 1920–1930-х рр. окремі класи були сконструйовані та ліквідовані («куркулі»). Кожен громадянин мав визначитися із власною ідентичністю, щоби режим, який проголосив себе «диктатурою пролетаріату», міг відрізнити друзів від ворогів (Fitspatrik 2011, 87). Для виявлення класової ідентичності більшовики використовували «генеалогічний» підхід. Ним користувалися під час показових судів, партійних чисток, впровадження паспортної системи тощо. На думку партійних функціонерів, класова приналежність людини визначалася її походженням, а не суспільним положенням, яке вона посідала зараз. Генеалогічна метафора використовувалася владою для означення «свого» та «іншого». Щодо останнього, то такі маркери як «куркульський син», «з родини духівництва» тощо активно використовувалися для характеристики людини. На законодавчому рівні таких людей було позбавлено виборчих прав, можливості отримувати освіту. Зміни відбулися в другій половині 1930-х рр. Відмова більшовиків від радикального використання генеалогічного підходу була втілена у відомій фразі Й. Сталіна «син за батька не відповідає». З 1937 р. партія при прийомі нових членів до своїх лав відійшла від принципу «пролетарського набору» та переорієнтувалась на залучення до своїх лав «кращих людей».

Партійні діячі використовували генеалогічний підхід для маркування не лише «іншого», але й «свого». Відповідно до риторики партійців, слова «робітник» та «пролетар» мали різне семантичне значення, хоча часто їх використовували як синоніми. «Справжні» пролетарі мали

бути носіями певної свідомості, вирізнялися серед інших відданістю революції та партії. Така свідомість, на думку більшовиків, виховувалася під час революційної боротьби. Її не могли мати робітники-вихідці із сільської місцевості, які масово прийшли на виробництво в роки перших п'ятирічок.

Одним із головних завдань радянських дослідників було вивчення внутрішньої структури робочого класу. Про масштабність і важливість цієї проблеми свідчить той факт, що вона обговорювалася на пленумах Виконкому Комінтерну. Так, сьомий розширений пленум констатував, що в робочому класі можна виділити такі групи: 1) «спадкові» пролетарі, які є опорою партії; 2) нещодавні вихідці з непролетарських верств (селяни, міщани, інтелігенція); 3) «робітнича аристократія» (Ivanova 1987, 13). Саме на таку класифікацію тривалий час спиралися радянські дослідники. Зауважимо, що термін «робітнича аристократія» мав негативне значення. Так називали висококваліфікованих робітників, які були «провідниками буржуазного впливу на робітничу масу». Вони протистояли «спадковим» пролетарям. Радянські демографи проводили спеціальні переписи для того, щоб проаналізувати структуру робочого класу (Rashin 1930, 5). У центрі уваги статистиків була динаміка чисельності «спадкових робітників». Їх характеризували як тих, чий батьки були робітниками, і які від покоління до покоління у спадок передавали працю на виробництві.

Перший етап формування заводських династій почався в роки перших п'ятирічок і тривав приблизно до кінця 1940-х рр. У цей час стрімке збільшення чисельності робітників призвело до великої кількості виробничих конфліктів, які відбувались у тому числі між досвідченими робітниками та новоприбулими. Як спосіб подолання соціальної напруги між представниками одного класу (чого за марксистською ідеологією не могло бути) було впроваджено інтегруючий дискурс корпоративної єдності із підприємством. Формування та наслідування моделі трудових відносин на підприємстві за зразками родинних (повага до старшого, відданість близьким, непорушність кровних взаємин тощо) мало вже на рівні цеху вирішити проблему текучості кадрів, трудової дисципліни та ін. Для соціального дисциплінування робітників та унормування робітничих відносин влада впроваджувала репресивне трудове законодавство із обмеженням можливості легальної зміни місця роботи та диференційований підхід до оплати праці; створювала заводську інфраструктуру і систему соціального забезпечення працівників; формувала заводські ритуали і традиції; офіційно підтримувала та вітала створення локальних наративів з історії підприємств. Складовою частиною цього процесу було написання історії зразкової родини

спадкового робітника. За висновками О. Ткач, такі практики сприяли тому, що спадкові робітники були символічно вписані не лише у класовий, а й корпоративний порядок, формуючи стан «заводської знаті» (Ткач 2008, 14).

При дослідженні метафори складно виявити, коли саме вона народжується та чи не є вона мертвнонародженою. За визначенням В. Вжосека, метафора виникає лише тоді, коли починається зближення та взаємодія семантики слів і відбувається імплікація їх асоціацій (Vzhosek 2005, 31). Наприкінці 1920-х рр. у джерелах і наукових розвідках, категорію «спадкових робітників» описують як тих, що передали місце праці, професію у спадок. Зауважимо, що слово «династія» як метафора тут не використовується, його семантичне значення окреслюється іншими термінами. П. Рікер відзначає, що специфіка метафоричного дискурсу полягає в тому, що він з одного боку відкриває те, що створює, а з другого – винаходить те, що знаходить (Rikér 2015, 200). Зміни в дискурсі зафіксовано в словнику С. Ожегова (1949 р.). У ньому слово «династія» містить два значення. Одне з них – «робітники, які послідовно передають від покоління до покоління майстерність та трудові традиції» (Ozhegov 1949). Поява нового значення слова свідчить про закріплення статусу фізичної праці як почесної, такої, яку можна передати у спадок. Метафора підкреслює елітарний статус робітників, наближає їх до дворянства, провідної верстви суспільства. Відзначимо, що термін «робоча аристократія», який використовували дослідники при вивченні соціального складу робочого класу протягом 1920–1930-х рр., мав негативні конотації та відповідно не мав асоціацій, які б підкреслювали елітарність фізичної праці. Отже, можна припустити, що ця метафора виявилася «мертвою» (П. Рікер), тоді як метафора «робоча династія» – живою.

Розглянемо як функціонувала ця метафора в радянському дискурсі в другій половині ХХ ст. Протягом 1950–1980-х рр. влада продовжувала пошук ефективного способу вирішення виробничих проблем (текучість кадрів, низька трудова дисципліна). Одним із них було поширення робітничих ритуалів, практик заохочення, апеляція до досвіду зразкових трудівників і членів їх сімей. У цей час звеличення робітничих династій, як представників «робітничої еліти», на підприємствах стало поширеною практикою. Варто відзначити, що у пізньорадянський період сформувалося розширене розуміння трудової династії. Тепер до її складу зараховували не лише членів родини, які безпосередньо працювали на промисловому обладнанні, а й ширші типи родинної зайнятості на

підприємстві. Локалізація місця праці (завод) були важливішими за спеціалізацію. (Ткач 2008, 15). На вимогу часу звеличення статусу робочих династій відбулося й за допомогою медійних практик. Про них знімали документальні фільми, сюжети у кінолітописах (Kinolitopis, 32, 63, 110, 118, 122, 126, 136, 139, 151, 183, 204, 207, 222, 252, 260, 285, 317, 337, 342, 391, 502, 542, 607, 642, 678, 686, 783, 785, 810, 858, 868, 870, 893, 896, 970.). Окрім цього, на їх честь відкривали музеї, відбувались акції вшанування, проходили всесоюзні конференції, автори писали численні нариси з історії робочих родин (Ganiushkin 1961; Trunov 1968; Fomenko 1971; Zub 1972; Vernikov 1972; Mishin 1978; Kovbel' 1981; Dolganov 1988). Зміцнення статусу робітничих династій стало можливим завдяки укріпленню статусу промислових підприємств як центрів соціального забезпечення трудового люду. Доступ до заводської інфраструктури (бази відпочинку, дитячі садочки, лікарні тощо) став маркером престижності. При чому статус різних спеціальностей та підприємств був диференційованим. Тому відбувся процес зміцнення цехових кордонів, самовідтворення професійних спільнот, їх прив'язаність до виробництва, що існувала з покоління до покоління. Оскільки належність до певного заводу, цеху, фаху забезпечувало доступ до певних соціально-економічних переваг, що було можливим в умовах державного патерналізму. Заводські династії репрезентували образ робочої еліти, носіїв особливого радянського етосу праці. У біографіях трудових династій підкреслювався аристократизм праці, високий рівень кваліфікації та локальний патріотизм.

Розглянемо складові елементи типової «зразкової» біографії. Центральною фігурою є засновник династії. Його походження слугує відправною точкою наративу. Основний виклад біографії робітника, як правило, починається з моменту його приходу на підприємство. У такий спосіб підкреслювалась важливість праці при переродженні людини. Історія життя героя не відділялася від історії заводу, далі ширше – міста, регіону та держави. Важливим маркером давності та міцності робочого роду був його виробничий стаж – сумарна кількість років, які представники династії відпрацювали на виробництві. В окремих текстах робоча династія порівнювалася із царською. Так, шахтарська династія Оберемко прямо протиставлялася династії Романових, оскільки «стаж» обох династій був близько 300 років.

«Вспомните, когда-то Россией правила династия Романовых, правила немногим более 300 лет. И Россия всегда была нищей, неграмотной, голодной, забитой. Ныне нашей Советской Родиной правит его величество рабочий класс. Представители этого класса –

династія шахтерів Оберемко – отдала Родині почти 300 лет своего труда» (пер. з рос. «Згадайте, колись Росією правила династія Романових, правила трохи більше 300 років. І Росія завжди була злиденною, неписьменною, голодною, затурканою. Нині нашою Радянською Батьківщиною править його величність робочий клас. Представники цього класу – династія шахтарів Оберемко – віддала Батьківщині майже 300 років своєї праці»)¹ (Dmitrienko 1972, 103).

В окремих текстах є й інші паралелі. Так, представника робочої династії в третьому поколінні Георгія Сорокіна, за свідченням автора нарису про його родину, в цеху називали Георгієм Третім.

«Знакомьтесь, Юрий Иванович Сорокин, мой наследник. Специалист по корабельной арматуре» (пер. з рос. «Знайомтеся, Юрій Іванович Сорокін, мій спадкоємець. Спеціаліст з корабельної арматури»). «Георгий или Сорокин-третий, как его прозвали в цехе...» (пер. з рос. «Георгій або Сорокін-третій, як його прозвали в цеху ...») (Inglin 1969, 8, 16).

Автори намагалися підкреслити давність родоводу робітника, надати йому в такий спосіб величного статусу. Коріння робочої родини шукали у глибині віків, ще задовго до промислового перевороту, наприклад, у XVIII ст. Такі приклади були вкрай важливими для радянської соціальної системи в добу сталінізму. Звісно, у ранньомодерну добу робітники не були виокремлені як окрема соціальна група. Тому соціальний статус тодішніх робочих людей відповідно до класової риторики більшовиків був робітничо-селянським, зразковим. Так, у розповіді про одну трудову династію читаємо:

«Слушая ее горячую, взволнованную речь я думал: да не случайно назвал ее председатель потомственной ткачихой. Уже не первый век работают Соловьевы на фабрике. В седую глубину истории уходит их родословная. Вот что рассказывает о ткачах Соловьевых скупые и пыльные фолианты архивов. “1744 г. Соловьев Иван, сын Степанов, крестьянский сын, ткач”» (пер. з рос. «Слухаючи її гарячу, схвильовану промову я думав: так не випадково назвав її голова спадковою ткалею. Уже не перше століття працюють Соловйови на фабриці. У сиву глибину історії іде їх родовід. Ось що розповідає про ткачів Соловйових скупі і пильні фоліанти архівів. “1744 р. Соловйов Іван, син Степанов, селянський син, ткач”») (Losev 1949, 128).

Виразною рисою зразкових біографій було те, що засновник династії передавав у спадок своєму сину шанобливе та відповідальне ставлення

¹ Тут і далі, якщо не вказано інше, всі переклади належать автору статті.

до праці, спеціальність. У спадок передавалися й матеріальні цінності. Наприклад, набір інструментів. Як і в будь-якій династії, наслідування передавалося по чоловічій лінії.

«... происхожу я, если так можно сказать из знатной фамилии. А что? Я – серьезно. Дед мой был знаменитым в своём городе столяром-краснодеревщиком. Генерал от молотка, генерал от пилы до рубанка» (пер. з рос. «... походжу я, якщо так можна сказати зі знатного роду. А що? Я – серйозно. Дід мій був відомим у своєму місті столяром-червонодеревником. Генерал від молотка, генерал від пили до рубанка») (Inglin 1969, 19–20).

Локуси біографій трудових династій – це переважно дім і завод. За висновками соціологів, спілкування в родинному колі навіть у пострадянський період відбувалося з активним використанням виробничої риторики. Тоді як спілкування на робочому місці автори зображали як родинне спілкування батька з сином. Голова династії часто зображувався як наставник для молоді, той що передає досвід наступним поколінням (Ткач 2008, 16). Глорифікація образу наставника відбувалася з метою репрезентації зразкової поведінки досвідченого працівника. Робітники високої кваліфікації часто не хотіли ділитися ні з ким тонкощами виробництва, і це було доволі поширеним явищем.

Локальний патріотизм був виразною ознакою трудових династій. Зміна місця праці була ледь не зрадою родинної справи. Єдиним виключенням міг бути вступ до університету чи технікуму. Поширеним є сюжет повернення на рідне підприємство, оскільки в такий спосіб людина могла займатись справжньою справою. У тексті про трудову родину це описувалося так: «Такие пути-дороги наследников рода Оберемко. Хотя Наталья Сергеевна и изменила “Лидеевке” – шутят братья – она все равно патриот нашего дела. Ведь многие Наташины ученики работают у нас на шахте» (пер. з рос. «Такі шляхи-дороги спадкоємців роду Оберемко. Хоча Наталія Сергіївна і змінила “Лідеевці” – жартують брати – вона все одно патріот нашої справи. Адже багато Наталчиних учнів працюють у нас на шахті») (Dmitrienko 1972, 91).

Дискурс локального патріотизму можна розглядати як спробу творення того, що в західноєвропейських фірмах входило до поняття «корпоративна солідарність». В умовах плинності робочої сили на виробництві це було одним зі способів втримати трудівника на робочому місці. Зміни політичного та соціально-економічного життя, що відбулися після розпаду СРСР, призвели до занепаду заводської інфраструктури. Впровадження принципів

ринкового (часто «варварського») капіталізму та постіндустріальної економіки призвели до занепаду статусу заводської праці як почесної. Розпочався процес «баналізації» метафори (В. Вжосек), аналіз якого в подальшому може розширити наше розуміння пострадянського суспільства.

Отже, поява метафори робочої династії в радянському дискурсі відображає прагнення влади підкреслити елітарний статус трудівників у суспільстві. Державна соціальна політика була спрямована на звеличення людини, що займається фізичною працею. У 1920–1930-ті рр. більшовики використовували генеалогічний підхід для маркування «своїх» та «інших». Дослідники аналізували соціальну структуру робочого класу, чисельність представників «спадкових пролетарів», «спадкових робітників» тощо. У 1950–1980-х рр. метафора трудової династії утвердилася та активно функціонувала в публіцистичному дискурсі. Механізми та контексти цього процесу є маловивченими, проте важливими для розуміння пострадянської ідентичності та потребують спеціального дослідження. Перспективним завданням є вивчення функціонування метафори робочої династії на рівні не лише офіційного дискурсу, «зразкових» біографій, а й локальних текстах заводських газет і сприйняття цієї метафори робітниками.

References/Бібліографія

Ankersmit, F. R. *Istoriia i tropologii: vzlet i padenie metafory*. Moskva, 2003. (In Russian)

Анкерсмит, Ф. Р. *История и тропология: взлет и падение метафоры*. Москва, 2003.

Dal', V. *Tolkovyy slovar' zhivogo velikorusskogo iazyka*. Available at: <<http://slovardalja.net/word.php?wordid=6404>> [Accessed: 20 May 2020]. (In Russian)

Даль, В. *Толковый словарь живого великорусского языка*. Available at: <<http://slovardalja.net/word.php?wordid=6404>> [Accessed: 20 May 2020].

Dmitrienko, M. *Tam, na shakhte ugol'noi*. Kiev, 1972. (In Russian)

Дмитриенко, М. *Там, на шахте угольной*. Киев, 1972.

Dolganov, V. A. *I dukh nash molod: ocherki*. Khar'kov, 1988. (In Russian)

Долганов, В. А. *И дух наш молод: очерки*. Харьков, 1988.

Fitspatrik, Sh. *Sryvaite maski!: Identichnost' i samozvanstvo v Rossii XX veka*. Moskva, 2011. (In Russian)

Фицпатрик, Ш. *Срывайте маски!: Идентичность и самозванство в России XX века*. Москва, 2011.

Fomenko, A. A. *Aganichevy – rod izvestnyi*. Sverdlovsk, 1971. (In Russian)

Фоменко, А. А. *Аганичевы – род известный*. Свердловск, 1971.

Ganiushkin, V. A. *Rabochaia dinastiia*. Moskva, 1961. (In Russian)

Ганюшкин, В. А. *Рабочая династия*. Москва, 1961.

Inglin, A. *Dinastiia Sorokinykh*. Leningrad, 1969. (In Russian)

Инглин, А. *Династия Сорокиных*. Ленинград, 1969.

Ivanova, N. A. *Struktura rabocheho klassa Rossii. 1910–1914*. Moskva, 1987. (In Russian)

Иванова, Н. А. *Структура рабочего класса России. 1910–1914*. Москва, 1987.

Khoffmann, D. L. *Vzrashchivanie mass. Modernoe gosudarstvo i sovetskii sotsializm 1914–1934*. Moskva, 2018. (In Russian)

Хоффманн, Д. Л. *Взращивание масс. Современное государство и советский социализм 1914–1934*. Москва, 2018.

Kinolitoris. Anotovaniï kataloh kinozhurnaliv, dokumental'nykh fil'miv, kino- i telesiužetiv (1976–1985). Kiïv, 2015. (In Ukrainian)

Кінолітопис. Анотований каталог кіножурналів, документальних фільмів, кіно- і телесюжетів (1976–1985). Київ, 2015.

Kovbel', I. N. *Pocherk rabochikh dinastii*. Kishinev, 1981. (In Russian)

Ковбель, И. Н. *Почерк рабочих династий*. Кишинев, 1981.

Losev, P. *Dinastiia Solov'evykh*. Iaroslavl', 1949. (In Russian)

Лосев, П. *Династия Соловьевых*. Ярославль, 1949.

Liubavskiyi, R. Stratehii poshuku zhytla robitnykamy u 1920-ti rr. (na prykladi Kharkova). *Naukovi zapysky NaUKMA. Istorychni nauky [NaUKMA Research Papers. History]*, t. 3, 2020, s. 24–29. DOI: 10.18523/2617-3417.2020.3.24-29. (In Ukrainian)

Любавський, Р. Стратегії пошуку житла робітниками у 1920-ті рр. (на прикладі Харкова). *Наукові записки НаУКМА. Історичні науки*, т. 3, 2020, с. 24–29. DOI: 10.18523/2617-3417.2020.3.24-29.

Mishin, N. V. *Avtograf na metalle. Khar'kov*, 1978. (In Russian)

Мишин, Н. В. *Автограф на металле*. Харьков, 1978.

Ozhegov, S. I. *Slovar' russkogo iazyka*. Available at: <<https://slovarozhegova.ru/word.php?wordid=6621>> [Accessed: 20 May 2020]. (In Russian)

Ожегов, С. И. *Словарь русского языка*. Available at: <<https://slovarozhegova.ru/word.php?wordid=6621>> [Accessed: 20 May 2020].

Rashin, A. *Sostav fabrichno-zavodskogo proletariata SSSR. Predvaritel'nye itogi perepisi metallistov, gornorabochikh i tekstil'shchikov v 1929 g.* Moskva, 1930. (In Russian)

Рашин, А. *Состав фабрично-заводского пролетариата СССР. Предварительные итоги переписи металлостов, горнорабочих и текстильщиков в 1929 г.* Москва, 1930.

Rikér, P. Zhivaia metafora. Sed'moi ocherk: metafora i referentsiia. *HORIZON. Fenomenologicheskie issledovaniia [HORIZON. Studies in Phenomenology]*, т. 4, no. 1, 2015, s. 175–219. DOI: 10.18199/2226-5260-2015-4-1-175-219. (In Russian)

Рикёр, П. Живая метафора. Седьмой очерк: метафора и референция. *HORIZON. Феноменологические исследования*, т. 4, № 1, 2015, с. 175–219. DOI: 10.18199/2226-5260-2015-4-1-175-219.

Selishchev, A. M. *Iazyk revoliutsionnoi epokhi: Iz nabliudenii nad russkim iazykom poslednikh let (1917–1926)*. Moskva, 1928. (In Russian)

Селищев, А. М. *Язык революционной эпохи: Из наблюдений над русским языком последних лет (1917–1926)*. Москва, 1928.

Tkach, O. A. *Zavodskaia dinastiia kak sotsiokul'turnyi fenomen: sovetskii i postsovetskii periody*. Avtoreferat dissertatsii na soiskanie uchenoi stepeni kandidata sotsiologicheskikh nauk. Sankt-Peterburg, 2008. (In Russian)

Ткач, О. А. *Заводская династия как социокультурный феномен: советский и постсоветский периоды*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата социологических наук. Санкт-Петербург, 2008.

Trunov, I. A. *Komarovy-dinastiia rabochaia*. Gor'kii, 1968. (In Russian)

Трунов, И. А. *Комаровы-династия рабочая*. Горький, 1968.

Vernikov, S. M. *Deviat' iz odnogo tsekha*. Sverdlovsk, 1972. (In Russian)

Верников, С. М. *Деять из одного цеха*. Свердловск, 1972.

Vzhosek, V. Istoriofrafia kak igra metafor: sud'by «novoy istoricheskoi nauki». V sb.: Odissey: Chelovek v istorii. *Kul'turno-antropologicheskaiia istoriia segodnia*. Moskva, 1991, s. 60–74. (In Russian)

Вжосек, В. Историография как игра метафор: судьбы «новой исторической науки». В сб.: Одиссей: Человек в истории. *Культурно-антропологическая история сегодня*. Москва, 1991, с. 60–74.

Vzhosek, V. O smysle i naznacheniі metafory v gumanitarnykh naukakh (Metaforizirovanie kak tip interpretirovaniia). *Istoriia i sovremennost' [History and Modernity]*, no 2, 2005, s. 23–34. (In Russian)

Вжосек, В. О смысле и назначении метафоры в гуманитарных науках (Метафоризирование как тип интерпретирования). *История и современность*, № 2, 2005, с. 23–34.

Vzhosek, V. *Istoriia – Kul'tura – Metafora. Postannia neklasichnoi istoriohrafii*. Pro istorychne mislennia. Kyiv, 2012. (In Ukrainian)

Вжосек, В. *Історія – Культура – Метафора. Постановня некласичної історіографії*. Про історичне мислення. Київ, 2012.

Zub, D. I. *Zodchie: Rasskaz o rabochei dinastii Morgunovykh*. Dnepropetrovsk, 1972. (In Russian)

Зуб, Д. И. *Зодчие: Рассказ о рабочей династии Моргуновых*. Днепропетровск, 1972.

Liubavskiy Roman Hennadiiovych

Candidate of Historical Science, Associate Professor

V. N. Karazin Kharkiv National University

4 Svobody Sq., 61022, Kharkiv, Ukraine

Email: lubavsky@karazin.ua

ORCID: 0000-0003-3496-9699

LABOR DYNASTY AS A METAPHOR

The article analyzes the origins and evolution of the metaphor of “labor dynasty” in the Soviet discourse. In the era of the first five-year plans, the Soviet government made a strong effort to emphasize the elite status of workers. At this time, party officials used a genealogical approach to label “us” and “others.” A person with the status of “hereditary proletarian” was deemed more politically credible. At the turn of the 1930s, “hereditary proletarians” were opposed in public rhetoric to the

“workers’ aristocracy” – skilled workers who resisted the regime and negatively influenced the “masses” of new laborers. This term was not used anywhere outside trade union censuses and special works on the history of the structure of the working class in the USSR. Therefore, we may consider this metaphor “dead” (P. Ricker). In the 1930s and the following decades, a secularized cult of the worker’s labor took shape. It had its own pantheon and memorials. Part of this process was the creation of practices for the representation of manual labor as honorable. Appropriate linguistic tools and metaphors emerged to describe the new status of the proletariat, reflecting the spirit of social change. They were recorded in dictionaries. Thus, in the late 1940s, the word “dynasty” is given two meanings in S. Ozhegov’s dictionary, one of which was “workers who consistently pass on from generation to generation their skills and labor traditions.” In this way, semantic innovation took place. The “labor dynasty” metaphor became entrenched during the 1950s to 1980s. It found active use in journalistic discourse. Articles and essays were published on this subject, documentaries were made, theme museums were opened, pan-Union congresses of representatives of labor dynasties were held, etc. The formation and perpetuation of a pattern of labor relations modeled on the family was designed to promote discipline and prevent labor conflicts.

Keywords: *workers, labor dynasty, metaphor.*